

מאמר (הקדמה) קמ"א

להראות שהיינו אסורים במלאכה

בספר תולדות מנחם כתב, בשם תשובת מהר"ם מרוטנבורק, טעם על פשיטת היד בברכת בורא מאורי האש, להראות, כי עד עתה היו אסורים בעשיית מלאכה, והותרה לנו מעתה.
(טעמי המנהגים - שבת אות תטו הערה אות קח)

בשבת איננו נהנין מאור הבא מעצים ונר

נודע ליודעים, זה שאנו מברכין על אור הנר במוצ"ש, לפי שבשבת אין אנו נהנין מאור המגושם התחתון, הבא מעצים ונר, כי אם נשמתינו והשכל והצורה שלנו נהנין ומתענגין באור המאיר ובא מאור העליון, דוגמת עולם הבא.

כי שבת אחד מששים לעוה"ב, כמאמר הז"ל (ברכות נז:). וע"כ במוצ"ש, שאנו חוזרין ליהנות מאור המגושם התחתון, אנו מברכים עליה בורא מאורי האש, כלומר שזה הוא מאור האש ולא מאור העליון. (באר מים חיים - פרשת בא ד"ה או יאמר ולכל בני)

אלא צריך לזקוף ידיך הימנית ואצבעותיך, כלפי מעלה, לפני האצבעות כנגד פניך. ואח"כ תכפוף ראשי אצבעותיך אל תוך הכף, ותשאיר אחורי אצבעותיך כנגד מעלה, נגד הנר, אמנם אצבעותיך יהיו כפופות למטה ע"ג הגודל כנזכר. ויסתכל בצפרניו בלבד, ולא בתוך פני האצבע.
(שער הכוונות - ענין ליל מוצאי שבת)

לראות הצפרניים יחד עם הכף

ויש לכפוף הד' אצבעות על האגודל, לתוך כף היד, שאז רואה הצפרניים עם הכף בבת אחת, ואינו רואה אז פני האצבעות שבפנים, אלא אחוריהם ששם הצפרניים. ויש נהגין לפשוט אחר כך הד' אצבעות, ולראות מאחוריהם על הצפרניים.
(ש"ע הרב - סימן רחצ ס"ו)

לכן תקינו למימר במוצאי שבת הבדלה באש. וכדי להשאיר מעט הארה לימות החול מאור הזה, לכן מראים הצפרנים, שהם סוד מאורי האש, שהם כתנות האור, שמוקדם נשאר בגוף הצפרנים, ומשם יאיר הגוף והנשמה דרך הצפרנים שבקצוות, שהם מותרות כתנות האור הנשאר בגוף. (מתוק מדבש בשם רמ"ק ובל"ר והגר"א).

נשים אינן טועמות מיין הבדלה

כבר ידעת מה שאמרו רז"ל (סנהדרין ע:), בסוד העץ שחטא בו אדם הראשון, גפן היתה, ואמרו (בר"ר יט, ה), מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו, והם סורי הגפן נכריה, קובצת כוס התרעלה כוס חמתו, וכנגד זה בא לאשה דם נדות, סוד הזוהמה שהטיל הנחש בחוה, ולפי שנתכוונה להבדיל מאדם על ידי היין, אין הנשים טועמות יין של הבדלה (תולעת יעקב).
(של"ה הק' - מסכת שבת תורה אור אות מ)

ניצול מרחחות רעות

כתב בספר זכירה, דע"י שמריחים נר הבדלה (כשהוא של שעה), ניצול מרחחות רעות.
(רמזי שבת - אות תשיח / ישועות חכמה - סי' צו אות ג)

זמני חזרת נפש רוח נשמה במוצאי שבת

במוצאי שבת כשמבדילין ב'אתה חונן', אז הרוח למקומה, ובשעת סדר קדושה זמן הנשמה, ואחר שהלכה הנשמה, ניתן רשות להחיות את הנר, ובשעה שמבדיל על הכוס, אז זמן הנפש למקומה.

(חסד לאברהם - מעין השני נה"ב)

כשמכוין שישאר מהקדושה מובטח שלא יחטיא

ענין ויהי נועם שנוהגים לומר בכל מוצ"ש, להמשיך תוס' קדושת שבת לכל ימי השבוע הבאה, עד שבת האחרת וכו'. דע כי צריך להכין עצמו לקבל אור תוס' השבת בו ימי החול, ובכך יהיה מכלל והתקדשתם והייתם קדושים וכו', וזה דבר גדול להתקדש האדם בימי החול מקדושת שבת, וזה ענין הכנתו וכו'.

והרי נמצא, כי אין לך אדם שאין לו תוס' נר"ן כפי חלק הנוגע לו, ולכן צריך האדם לכוין כדי שישאר לו איזה תוס' מאותה הקדושה של שבת לימי החול הבאים, ועי"כ יכונן דרכיו אם יתמיד לכוין בהם היטב, ומובטח לו שלא יקטרג בו היצה"ר, ולא יחטיא אותו כל אותו השבוע, והכל הלוי כפי תוקף כוונתו בקדושה ובטהרה.

לעבור מקודש לחול לוקח ח' שעות

שמעתי בשם הגאב"ד הגר"ז מבריסק זלה"ה, שאמר, שזקוק הוא לשמונה שעות כדי לעבור מבחינת שבת לבחינת חול, דהיינו שמושג 'ההבדלה' בין קודש לחול לוקח לו שמונה שעות.

פעם במוצאי שבת אחת נזדמנתי לבא לביתו של הגאון רבי ישע בער זצ"ל [בנו של הגר"ז], היה זה כשמסר את השיעור לתלמידיו, ואחר השיעור שאלתי לרבי ישע בער, אם נכון הדבר שאביו הגר"ז אמר שהוא צריך לשמונה שעות כדי לעבור משבת לחול כנ"ל, ואישר הדברים.

(מרבח חיים - ח"א שיחות עמוד קסד)

הבדיל בבית הכנסת על יינו

מה שמבדילין בבית הכנסת מנהג טוב הוא, ומורי [הארי"ה הק'] ז"ל נתן ד' זהובים לצדקה, כדי שיניחוהו אנשי הקהל להוציא יין משלו, להבדיל עליו בבית הכנסת.
(שער הכוונות - ענין ליל מוצאי שבת)

הנאה ראשונה ממה שאין הגוף נהנה

טעם בשמים שמריחים במוצ"ש, לבד טעם הידוע, לבדח הנפש המתעצבת מפרידת נשמה יתירה, יש עוד לומר בדרך צחות רמז, על דרך שאיתא (ברכות מג:), 'איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו, זה הריח'.

ולפי זה רומזין בזה תיכף בצאת השבת קודש, בהנאה הראשונה במה שאין הגוף נהנה מזה, שיתבונן בזה אדם בהכנסו בימי החול, לענג נשמתו בתורה ועבודה וביראת שמים, שהיא בחינת ריה, על דרך שנאמר (ישעיה יא, ג), 'והריחו ביראת ה', ולא שיעבוד להנאות גופו, וד"ל.

(וידבר משה, לברטוב - עניני שב"ק עמוד סט)

מתפללים ערבית בעזו וחדוה בשירה ובזמרה ומתפללים תפלת ערבית בעזו וחדוה בשירה ובזמרה, כעין תפלה של לילי ימים טובים, וכה יעשה וכה יוסיף כל איש חכם לב בקהל עדתו, לכבוד הדר המלכת, והוא סגולה נפלאה להצמיח כל שוטני נפשם.

ומובטחים להיות כל ימות השבוע בששון ובשמחה, יען היות קדושת יום השבת שורש כל הימים, והואיל ויהיה שש ושמה בשורש הימים בכניסתו ויציאתו, ככה יהי לו מושך עזו וחדוה בענפים, והקדמונים אסמכוהו אקרא (ישעיה נה, יב), 'כי בשמחה תצאו', אז 'ובשלוש תובלון'.

(חמדת ימים - שבת קודש פרק יח)

מפיתוי היצר להתפלל במרוצה ובהלה

כתבו הספרים, שיש להתפלל ערבית של מוצאי שבת בעזו וחדוה, ולא כמו בעונותנו הרבים כעת, שמתפללים תפלת ערבית במרוצה ובהלה, התעייף בו ואיננו ועושים כן, מחמת שהמה ממהרים לילך לביתם לעסקיהם, וזה מפיתוי היצר.

אוי לאזנים שככה שומעות, ואוי לעינים שרואות, שעדיין קדושת שבת בעולם, והם ממהרים אותה במרד ובמעל, אלא יוסיף מחול על הקודש (סידור אוצר התפלות - דיני ערבית במוצ"ש ב"ב בשמים)

סגולה להצלחה כשמושך בברוך ה' המבורך

ראיתי מטהרת יד הקודש מהרח"ו זצ"ל, בשם רבינו האי גאון ז"ל, שכתב וזה לשונו, קבלה דמוסי' שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באמרו, ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא, עכ"ד.

ואח"כ מוצאתי בהלכות גדולות (סוף הל' ציצית דף ז:) שכתב, 'ומיביעי ליה לאיניש לאוגודי בברוך ה' אבורך באפוקי שבתא, דניתצל מהזקא דההיא בתא', וכ"כ ארוחת חיים (תפלת מוצ"ש) דף סו ע"ג. (ברכי יוסף - או"ח סימן רצא אות ב)

בנעימה ובאריכות נועם

וכ"כ רב עמרם, זה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושה דסידרא, ולומר בנעימה ובאריכות נועם באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך לרשעים מלחזור לגיהנם, דבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות תזון לגיהנום, שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

(טור - סימו רצה)

לצנן אש של גיהנם לפושעי ישראל

בשם הרוקח, אומרים סדר קדושה במוצאי שבת, לפי שבאותה שעה פושעי ישראל מתחילין לירד לגיהנם, וסדר קדושה אנו אומרים מועיל להם לצנן להם אש של גיהנם.
(מטה משה - אות הצט)

מגרשים המזיקין בהדרגה

כתוב בזוה"ק פרשת בראשית (ח"א דף י"ג:), בשירותא מבדלי בצלותא, ומבדלי על הכוס, פרחי זתמן וכו'. הכוונה, שמגרשים לאותם מזיקים בהדרגות, ותחילה אומרים הבדלה בצלותא דלחש, בזה נעקר ונחלש כח הפנימי של המזיקין.

ואח"כ שיר של פגעים, ובזה נעקר ונחלש כח האמצעי שלהם. ואח"כ הבדלה בקול רם, ובזה נעקר ונחלש כח החיצון שלהם, ואז פרחי לגמרי ואזלי להו למדברא וכו', ועיוין שם.

(בן איש חי - שנה שניה פרשת ויצא אות ד)

✽ יבוא זמן שיאמרו 'ישבנו בסעודה שלישית' ✽

סיפר הגה"צ רבי שמואל בראך שליט"א מנאנאש, שכמ"פ איתרמי שמרן הגה"ק מסאטמאר זי"ע גמר סעודה שלישית מאוחר מאוד, כבר אחר חצות הלילה. ואמר לו פעם אחת הרה"ח הישיש ר' חיים צבי יאקאבאוויטש ע"ה כמתאונן: הא גמרנו סעודה שלישית מאוחר מאוד, וכעת כבר אחר חצות הלילה. אמר לו מרן ז"ל: 'עס וועט קומען א צייט, וואס מ'וועט זאגן מ'איז נאך געזעצן ביי שלש סעודות'.

(מבאר השבת - ח"א עמוד שצט)

✽ רק על החפזון לצאת היה כועס ✽

סיפר הרה"ק רמ"א פריינד זצ"ל גאב"ד ירושלים, שאביו הרה"ק מהוניאד זי"ע, לא כעס מעולם בכל ימיו, ורק דבר אחד היה יכול להביאו לידי רוגזה וכעס, כאשר תיכף אחרי ברכת המזון בסעודה שלישית התחילו הקהל מיד 'והוא רחום', ללא נטילת ידים לתפלה, שאז היה בא לידי ריתחא דאורייתא. [כדי שלא למחר לצאת מהקודש אל החול].

✽ צורה נוראה בשעת הבדלה ✽

סיפרו זקני החסידים, אודות צורת קדשו של הרה"ק רבי יצחק מסקווירא זצוק"ל, בשעת הבדלה במוצ"ש, שהיה מאיר בהארה גדולה ועצומה, עד כדי כך שלא היו יכולים להסתכל בפניו הק', ולכן הברכה בחדר ביחידות, ואותו שאחז נר ההבדלה, עמד מאחוריו, ובשעת ברכת הנר רק קירב ידו, כדי שיוכל הרה"ק לברך על הנר.

פעם אחת בא אחד לתיקון על ענין מסוים, ואמר לו הרה"ק רבי איציקל זצוק"ל, שיבוא בחדרו בשעת הבדלה, ויסתכל בצורתו, ויהא לו לתיקון.

(סיפורי ר"א סקווירא - עמוד קפז)

✽ מקבל התעוררות וחיוזק בעבודת ה' ✽

לתאר את מעמד ההבדלה של רביה"ק מסקולען זצוק"ל אי אפשר. דל העט ואין לי המלים הנכונים לבטא זאת. פניו הקדושות היו משולהבים ויוקדים באש יקוד, קולו הדהד בחלל הבית, וכל מלה ומלה שיצאה ברגש רב ונעימה מיוחדת מפיו הקדוש, היתה מקבלת משמעות מיוחדת, ומשאירה רושם כביר על כל הנוכחים.

כדאי לציין מה שאמר לי פעם יהודי ליטאי, למדן מופלג ויר"ש מרביס, תלמיד ומוסמך מהגאון רבי שמעון שקאפ זצוק"ל, שלא הי' רגיל לבקר בחצרות הצדיקים, רק באקראי בחפשו אחרי איזה איש, נזדמן פעם להיות אצל הבדלת רבינו זצוק"ל בשנותיו האחרונות, כאשר כבר הי' חלוש כח. וכשנה אחרי זה כשנפגשתי עמו, אמר לי האיש הזה, שעוד היום הוא מרגיש בעצמותיו נעימות ההבדלה הזאת אשר השרה עליו התעוררות רבה, ובכל עת שנוכר בהבדלה זו, הוא מקבל התעוררות וחיוזק ועידוד בעבודת ה'.

וידוע לנו גם מבחור א' אשר רח"ל סר מדרך הישר, וכמעט שלא החזיק כלום, וכאשר א' מבני משפחתו בא לפני רבינו ז"ל והתאונן עליו, צוה לו רבינו שישתדל להביא אותו אל רבינו בעת הבדלה. הלה כן עשה, ואחרי רוב השתדלות אצלו נענה והסכים לבא להיות נוכח אצל ההבדלה של רבינו, בלעגו, שמה כבר יוכל לפעול עליו הבדלה א' לשנות השקפותיו ודרכיו, בשעה שאנשים רבים בעלי השפעה דברו עמו שעות ארוכות ולא השפיעו עליו כלום.

בעת ההבדלה של רבינו הבחנתי בהבחור הלו איך הוא מוריד כנחל דמעה. ואכן מאז הטיב דרכו וחזר אל דרך הישר, וזכה להקים בית נאמן בישראל.

(השבת נועם הנשמות - עמוד קכב)

✽ מטבע מאליהו בעד זמר 'המבדיל' ✽

התפארת שלמה זי"ע היה תלמיד רבי ישעיה מפשעודבארז זי"ע, פעם נסע התפארת שלמה לרבי ישעיה לשיב"ק, ורבי ישעיה לא היה אז בקו הבריאות, והסעודה שלישית ערך בביתו עם מנין מצומצם.

התפארת שלמה ועוד איזה רב היו ג"כ בין המנין, והרב הבין, כי בודאי יכבדו את התפארת שלמה לזמר הזמירות, ומפני שהתקנא בו, התחיל הרב כל הזמירות, ולא נשאר איזה זמר, במה לכבד את התפארת שלמה.

אחד הבדלה אמר רבי ישעיה להתפארת שלמה, עדיין לא כיבדוך בזמר, לכן תזמר 'המבדיל'. והתפארת שלמה זימר המבדיל בדביקות ומתיקות נפלאה. לאחר שגמר לזמר, תחב רבי ישעיה את ידו לתוך כיס הקאפטן, והוציא רענדל זהב.

ואמר רבי ישעיה להתפארת שלמה, האיך הגיע בקאפטן של שבת רענדל זהב, הרי לאחר שסיימנו הלכות שבת, לא קרה אצלי שום חילול שבת אפילו בשוגג, רק אליהו הנביא הניח לי עכשיו הרענדל בקאפטן, שאכבד אותך עבור הזמר 'המבדיל' כנ"ל. [עיי באריכות בנפלאות התפארת שלמה אות כה].

(אוצר ישראל - עמוד שפג אות ג)

✽ ארבעה חלקי שו"ע 'תודיעני' ✽

היה רגיל אמוה"ג [רבי שמחה בונם עהרנפעלד] ז"ל אב"ד מאטערסדארף, במוצ"ש"ק כשהגיע לחרוז 'אורח חיים תודיעני', להוסיף לומר, 'אורח חיים יורה דעה אבן העזר חושן המשפט תודיעני', ואמר שזה היה מנהגו של אביו כקני החתן סופר ז"ל.

(חתן סופר - הקדמה סוף אות ד עמוד ט)